

KS. JERZY JÓZEF KOPEĆ CP

POCZĄTKI RUCHU LITURGICZNEGO W POLSCE

Ruch liturgiczny, który od końca XIX w. stał się w Europie Zachodniej znaczącym motorem odnowy życia religijnego w Kościele, miał swe początki i swe oparcie w aktywności opactw benedyktyńskich. Inaczej było w Polsce, gdzie po likwidacji przez zaborców w 1864 r. ostatnich opactw, benedyktyni wrócili dopiero w 1924 r. do Lubinia z opactwa w Emaus w Pradze, a w 1939 r. do Tyńca ze wspólnoty Saint André w Brugii¹. W lepszej sytuacji znalazł się niemiecki klasztor w Krzeszowie (Grüssau) odnowiony przez Emaus w 1919 r., a w 1924 r. podniesiony do rangi opactwa i znany wkrótce jako żywe centrum ruchu liturgicznego na Śląsku. Niemniej także w Polsce można wówczas śledzić wyraźne zainteresowanie liturgią. Jej promotorami stali się dwaj arcybiskupi: Julian Antoni Nowowiejski (1858–1941) w Płocku i Józef Bilczewski (1860–1923) we Lwowie. Pierwszy jest autorem historycznego wykładu liturgii i popularnego ceremoniału parafialnego². Drugi interesował się sprawowaniem liturgii w pierwszych wiekach³, wzywając do poznania jej bogactwa i składania doskonałego kultu Ojcu przez kontynuację postug Chrystusa. Obydwaj popierali reformę śpiewu gregoriańskiego i realizację wytycznych Piusa X o wczesnej i częstej Komunii św. Szczególną jednak zasługą arcybiskupa Bilczewskiego było promowanie współpracy Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie z duszpasterstwem w jego diecezji.

1. Inicjatywy liturgiczne lwowskiego oddziału Związku Księży Katechetów

Duszpasterstwo w Galicji było w szczególności zainteresowane katechezą szkolną, jej organizacją, przygotowaniem podręczników do nauczania religii oraz podnoszeniem kwalifikacji samych katechetów. Te postulaty ruchu katechetycznego podjął w 1895 r. I Zjazd Katechetyczny zorganizowany w Krakowie przez byłego prefekta Juliana Bukowskiego (1837–1904)⁴. Obok zaakcentowania współpracy katechetów wskazano tam na potrzebę wydania czasopisma katechetycznego. Ten

---

¹ J. KOWALCZYK, P. SZCZANIECKI, *Benedyktyni w Polsce*, w: F. GRYGLEWICZ, R. ŁUKASZYK, Z. SUŁOWSKI (red.), EK, t. II, Lublin 1976, kol. 241–242.

² *Wykład liturgii Kościoła katolickiego*, t. I–IV, Warszawa–Płock 1893–1916 i t. V: *Msza święta*, Płock 1993; TENZE, *Ceremoniał parafialny*, Płock 1931; por. M. GRZYBOWSKI, *Nowowiejski Antoni Julian*, w: L. GRZEBIEN (red.), SPTK, t. VI, Warszawa 1983, s. 566–574;

³ *Eucharystia w świetle najdawniejszych pomników piśmiennych, ikonograficznych i epigraficznych*, Kraków 1898; TENZE, *Małżeństwo w dawnych chrześcijańskich pomnikach*, Kraków 1899; por. R. DZWONKOWSKI, *Bilczewski Józef abp*, EK, t. II, s. 558–559; H.E. WYCZAWSKI, *Bilczewski Józef*, SPTK, t. I, s. 157–163.

⁴ R. BENDER, *Bukowski Julian ks.*, EK, t. II, s. 1190.

cel realizował w latach 1897–1910 znany teoretyk katechezy ks. Walenty Gadowski (1861–1956), redagując w Tarnowie „Dwutygodnik Katechetyczny i Duszpasterski”⁵ Dzięki staraniom ks. Gadowskiego na zjeździe galicyjskich katechetów w Krakowie w 1898 r. powołano Związek Księży Katechetów (ZKK) pod wezwaniem św. Jana Kantego. Odwoływał się on do wzoru podobnego Związku w Monachium (1897) i Wiedniu (1898).

Już 20 XI 1899 r. lwowscy katecheci szkół średnich, wydziałowych i ludowych powołali u siebie koło tego stowarzyszenia. Organizatorem spotkania był ks. Aleksander Pechnik (1854–1935), katecheta IV Gimnazjum we Lwowie, a od 1907 r. redaktor „Gazety Kościelnej” (GK), zaś w latach 1911–1921 wydawca i redaktor periodyka dla katechetów „Miesięcznik Katechetyczny i Wychowawczy” (MKW)⁶. On też przygotował statut lwowskiego oddziału ZKK i został jego wiceprezesem, podczas gdy na prezesa wybrano ks. Władysława Jougana (1855–1942), katechetę w III Gimnazjum, profesora homiletyki i autora licznych podręczników szkolnych z historii Kościoła, liturgiki i dogmatyki⁷. Oprócz popierania inicjatyw katechetycznych członkowie ZKK organizowali duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Wraz z arcybiskupem Bilczewskim szerzyli oni kult Najświętszego Sakramentu wprowadzając w życie dekrety eucharystyczne Piusa X o częstej i wczesnej Komunii św. Już od 1901 r. ks. Stanisław Narajewski (1860–1943), profesor etyki i kerygmatyki miejscowego uniwersytetu, redagował miesięcznik „Adoracja Najświętszego Sakramentu” Od 1915 r. periodyk ten przyjął nazwę „Głos Eucharystyczny”, a jego kolejnym redaktorem był pedagog ks. Mateusz Jeż (1862–1949).

Od początku swego istnienia lwowskie koło ZKK skupiało profesorów kierunków pastoralnych Wydziału Teologicznego, z których większość prowadziła także katechezę w gimnazjach. Wzrastała sukcesywnie ilość członków oddziału ZKK. I tak w 1900 r. było ich 28, w 1907 — 35, a w 1914 — 100. Już w 1905 r. na zebraniach we Lwowie powstała myśl, by raz w miesiącu omawiać sprawy liturgiczne. Po 1909 r. ZKK poświęcił wiele czasu na przygotowanie specjalnych kazań, katechez i egzort o tematyce liturgicznej, nawiązując do słów abpa Bilczewskiego: „Eucharystia winna być źródłem i szczytem całej liturgii Kościoła”. Na zebraniach ZKK przedkładano ważne inicjatywy duszpasterskie. 2 stycznia 1900 r. ks. Jougan w referacie: *Jedność w szkolnych praktykach religijnych*, postulował ujednoczenie nauczania religii w podobnych typach szkół oraz zachowanie tych samych form liturgicznych w duszpasterstwie dzieci i młodzieży. Wśród szczegółowych zaleceń, wprowadzonych niebawem w praktyce katechetycznej w całej diecezji, znalazło się

⁵ P. PORĘBA, *Gadowski Walenty (1861–1956)*, SPTK, t. V, s. 417–419; TENŻE, *Gadowski Walenty ks.*, EK, t. V, s. 800–811.

⁶ C. LECHICKI, *Pechnik Aleksander Józef (1854–1935)*, PSB, t. XXV, Kraków 1980, s. 536–537; L. GRZEBIEŃ, *Pechnik Aleksander Józef*, SPTK, t. VI, s. 630–643.

⁷ J. ZIELIŃSKI, *Jougan Władysław Alojzy (1855–1942)*, PSB, t. XI, s. 301; K. PIĘTKA, *Jougan Władysław Alojzy (1855–1942)*, SPTK, t. V, s. 616–619.

postanowienie, by kościelnym nabożeństwem rozpoczynał się i kończył każdy rok szkolny, podobnie jak odmówienie modlitwy poprzedzało i kończyło każdy dzień nauki w szkole. Referent postulował także, by w każdą niedzielę i święto obowiązkowe nakazane odprawiać dla uczniów specjalną Mszę św. ze stosownym kazaniem. Młodzież miała w niej uczestniczyć z modlitewnikami w rękę. Zarówno nauczyciele, jak katecheci mieli być obecni na tej mszy. Uczniowie winni także cztery razy do roku przystąpić do sakramentu pokuty i ołtarza, spowiadając się wedle możliwości u stałych spowiedników⁸.

Równie ważne były zalecenia wybitnego katechety, a od 1920 r. profesora pedagogiki ks. Zygmunta Bielawskiego (1877–1939)⁹, zwracającego uwagę na staranne przygotowanie dzieci do I Komunii św., tak by mogła ona zostawić ślad na całym ich życiu duchowym¹⁰. Te same cele miały spowodować coroczne rekolekcje młodzieżowe przed Wielkanocą, które winny trwać trzy dni, a obejmować sześć nauk i przygotowanie do przyjęcia sakramentów.

Formację liturgiczną młodzieży preferował Związek Sodalicii Mariańskich Szkół Średnich w Polsce. Jego założyciel, ks. Józef Winkowski, wybitny katecheta z Zakopanego, pisał już w 1917 r.: „Czas, by stare rzeczy liturgiczne wyjąć ze skarbca naszego, wyjąć i ukazać ich piękno i niezmierną głębię”. Chciał on uczyć młodzież „religii na liturgii i przez liturgię”. Odwołując się do praktyki katechezy na Zachodzie Winkowski postuluje, by problematyka liturgiczna znalazła się na stałe w nauczaniu religii szkoły średniej: „Na jednym z pierwszych miejsc postawić liturgikę. Od najniższej do najwyższej klasy pogłębiać ją i uczyć pogładowo, nie abstrakcyjnie”¹¹. Autor odwoływał się do pojęcia liturgii belgijskiego benedyktyna Maurice Festugiére¹², przyjmując jednocześnie, że w liturgii sprawdza się zasada, że prawo modlitwy jest regułą wiary (*lex orandi est lex credendi*).

Od początku swej działalności ZKK stał na stanowisku, że katecheza winna być ściśle powiązana ze znajomością Biblii i liturgii. Jej realizacja w szkole podstawowej winna obejmować: katechizm, historię biblijną i liturgię. W 1920 r. koło lwowskie ZKK przygotowało propozycję wprowadzenia liturgiki do nauczania religii w IV klasie gimnazjum, co zaakceptowała biskupia komisja katechetyczna. Popierając ten postulat sławny katecheta gimnazjalny ks. Karol Czesznak (1882–1944)¹³ stwierdza za tygodnikiem „La Croix”, że „ignorancja liturgiczna jest jedną z przyczyn ignorancji religijnej”. Jednocześnie autor uzasadnia rzeczowo koniecz-

⁸ Związek Księży Katechetów, GK 8: 1900, nr 2, s. 3 i nr 4, s. 54.

⁹ A. GERSTMAN, *Profesor i katecheta*, MKW 28(1939), s. 242–246; P. PORĘBA, *Bielawski Zygmunt*, EK, t. II, s. 532; L. GRZEBIEŃ, *Bielawski Zygmunt (1877–1939)*, SPTK, t. V, s. 101–104.

¹⁰ *Przygotowanie do spowiedzi i Komunii św.*, Lwów 1912, s. 36.

¹¹ *O nauczaniu liturgiki w szkole średniej*, MKW 6(1917), s. 3, 5–6.

¹² *La liturgie catholique*, Maredsous 1913, s. 113.

¹³ S. PAWLINA, *Czesznak Karol*, EK, t. III, s. 641–642; L. GRZEBIEŃ, *Czesznak Karol (1882–1944)*, SPTK, t. V, s. 246.

ność liturgiki w gimnazjalnym nauczaniu religii oraz podaje jego sposób, którym nie powinno być niejednostronne pouczenie o obrzędach, lecz wprowadzenie ucznia w życie i ducha Kościoła oraz zaprawienie go w modlitwie. Nieco później Csesznak stwierdza: „Liturgia u nas jest jeszcze dotąd ogólnie nieznanym i niewyzyskanym, ukrytym skarbem”¹⁴.

Stanowisko Csesznaka poparł inny pionier lwowskiej katechetyki ks. Kazimierz Thullie (1885–1957)¹⁵. Był on zdania, że przedmiotem nauczania w klasie IV gimnazjum winna być liturgika nie w rubrycystycznej suchej formie, a raczej jako życie chrześcijańskie w obrzędach Kościoła. Thullie twierdził także: „Wiara chrześcijańska znalazła swój wyraz i niejako skryształizowanie w liturgicznych modlitwach, obrzędach i symbolach. Dlatego też nauka liturgii wpływała z wiary, stanowiąc jej uzupełnienie”¹⁶.

Zarówno poglądy Csesznaka, jak stanowisko Thullie o miejscu liturgii w życiu chrześcijańskim są na tyle nowatorskie, że obydwu tych katechetów można zaliczyć do pionierów ruchu liturgicznego w Polsce. I choć w programach nauki religii w gimnazjum podtrzymano okolicznościowe nauczanie liturgiki w pierwszych trzech latach łącznie z katechizmem i Biblią, to dyskusja na ten temat w której uczestniczyli członkowie ZKK przyczyniła się do opracowania odrębnych podręczników liturgiki. Ich autorami byli: ks. Jougan¹⁷, ks. Bielawski¹⁸ i proboszcz-liturgista ks. Gerard Szmyd (1885–1938)¹⁹. Ten ostatni autor podkreśla, że w społecznej jedności i w społecznym życiu z Chrystusem spoczywały niewyczerpalne źródła mocy młodego Kościoła. Także dziś „siłą tą są święte czynności obrzędowe, w których i przez które Chrystus ciągle żyje w Kościele i ofiarując się nieustannie, składa najwyższą cześć Ojcu niebieskiemu, a członkom swego mistycznego ciała wlewa swe Boskie życie”²⁰.

2. Koncepcja duszpasterstwa liturgicznego według lwowskiego oddziału ZKK

Lwowski krąg katechetów włączył się czynnie w promowanie nowych treści w nauczaniu religii, a zwłaszcza kościelnego kerygmatu o częściej i wczesniej Komu-

¹⁴ *Nowy plan nauki religii dla szkół średnich*, MKW 16(1927), s. 137.

¹⁵ L. GRZEBIEŃ, *Thullie Kazimierz (1885–1957)*, SPTK, t. VII, s. 311–312.

¹⁶ *O metodzie nauczania liturgiki w klasie IV gimnazjum według programu*, MKW 14(1925), s. 315–318.

¹⁷ *Liturgika katolicka do użytku w szkołach średnich, uniwersyteckich, seminariach nauczycielskich i szkołach wydziałowych*, Lwów 1895, Lwów 1926.

¹⁸ *Katechetyz katolickie dla szkół ludowych*, Kraków 1910; TENZE, *Nauka religii na stopniu średnim i wyższym*, Lwów 1910; por. *O metodzie katechetycznej*, MKW 1(1911), s. 23, 557.

¹⁹ *Liturgika katolicka. Podręcznik szkolny*, Lwów 1928, Lwów 1934; *Życie chrześcijanina z Chrystusem w kościele i liturgii*, Lwów 1937; por. L. GRZEBIEŃ, *Szmyd Gerard (1885–1938)*, SPTK, t. VII, s. 225; E. PIOTROWSKI, *Ksiądz Gerard Szmyd (1885–1938)*, „*Studia Lubaczoviensia*” 1(1983), s. 120–122.

²⁰ *Liturgika katolicka*, Lwów 1934, s. 9.

nii św.²¹. To w tym środowisku dostrzeżono prawdę, że katecheza winna opierać się na Biblii oraz być organicznie związana z liturgią.

Już w 1911 r. katecheta ks. Szczepan Szydelski (1872–1967), późniejszy profesor apologetyki Uniwersytetu, zastanawiał się nad wymową tekstów i obrzędów mszalnych w katechezie i duchowym życiu młodzieży²². Zgadzano się przy tym, że liturgia, uwzględniając rozum, serce i uczucia, buduje społeczność Kościoła. Dlatego w 1916 r. wybitny teoretyk katechezy ks. Bielawski wzywał do „zaprawiania dzieci do pobożnego uczestnictwa w ofierze Mszy św.”, a młodzieży zalecał odmawianie razem z kapłanem modlitw u stopni ołtarza: *Confiteor*, podobnie jak formuł *Kyrie, Gloria, Sanctus* i *Agnus Dei*²³. Tenże prezes ZKK odcinał się od alegoryczno-symbolicznego tłumaczenia Mszy św., proponując historyczne i egzegetyczne rozumienie jej poszczególnych części. Stawiając zaś w centrum liturgicznej formacji młodzieży zagadnienie wychowania eucharystycznego pisał Bielawski: „Im młodzież dojrzała tym jaśniej i częściej należy podnosić łączność między Eucharystią a życiem”²⁴. Według ZKK liturgia Kościoła ma swój początek na Kalwarii i w Wieczerniku, gdzie Chrystus wydał swoje Ciało i Krew w sposób sakramentalny. Mamy tu echo poglądów Josepha Krampa SJ (1886–1940). Ks. Bielawski podkreśla także: „Msza św., podobnie jak ofiara krzyżowa, jest ofiarowaniem siebie, a nie ofiarowaniem jakiegoś daru różnego od osoby ofiarującej”. Dlatego dzieci i młodzież należy pouczyć jak mają zachować się w czasie Mszy św., wyjaśniając im znaczenie modlitw mszalnych i obrzędów oraz samego aktu ofiarowania²⁵. Dopelnieniem tego aktu liturgicznego jest udział w uczcie ofiarnej, czyli Komunii.

Wśród referentów ZKK wyróżniał się zwłaszcza swoimi dojrzałymi poglądami ks. Czesznak, który głosił hasło inicjacji liturgicznej całego duszpasterstwa, mówiąc o „żywej liturgii i o życiu liturgią”. Przenosząc punkt ciężkości z indywidualnego kontaktu z Bogiem na społeczny, który później określano mianem wspólnotowego, akcentował on charakter liturgicznych czynności, które sprawiają, iż stajemy ponad Bogiem jako zbiorowość („kolektyw”), która nie mówi w modlitwie „ja”, ale zawsze „my”. Czesznak także akcentował, że Eucharystia tworzy wspólnotę i dlatego jest ona symbolem Kościoła. Celem pracy duszpasterskiej w parafii jest z licznych dusz uczynić jedność, która miałaby jedno serce i jedną duszę (*cor unum et anima una*). Liturgia ma łączyć parafian jako wspólnotę kultu²⁶.

²¹ S. ŻUKOWSKI, *Częsta i codzienna Komunia św. w świetle dekretu Kongregacji Soboru z 20 XII 1905 i dekretów późniejszych*, Lwów 1909; TENŻE, *Komunia dzieci w świetle dekretu „Quam singulari”*, Lwów 1911; por. M. CZENCZEK, *Recepcja dekretów Piusa X o wczesnej i częstej Komunii św. w Polsce*, Lublin 1986, (mps — BKUL).

²² *Co podają modlitwy i obrzędy Mszy św. katechezie i młodzieży*, MKW 1(1911), s. 432–437, 482–496; por. J. MANDZIUK, *Szydelski Szczepan (1872–1967)*, SPTK, t. VII, s. 253–263.

²³ *Zaproszenie dzieci do pobożnego uczestnictwa w ofierze Mszy św.*, MKW 5(1916), s. 264.

²⁴ TENŻE, *O Mszy św.*, MKW 12(1923), s. 83–85; TENŻE, *Wychowanie eucharystyczne*, MKW 13(1924), s. 127.

²⁵ TENŻE, *O Mszy św.*, MKW 12(1923), s. 75–81.

²⁶ W. ŚWIERZAWSKI, *Sacerdas mysteriis vivens*, RBL 23(1970), s. 133–139.

W kręgu lwowskich członków ZKK znane było dobrze sławne zdanie Piusa X, że „liturgia jest pierwszorzędnym i niezbędnym źródłem życia prawdziwie chrześcijańskiego”. To hasło bliskie całemu ruchowi liturgicznemu zacytował ks. Thullie, pisząc z emfazą w swoim modlitewniku liturgicznym: „Liturgia to poezja, to czar, to radosne wzloty duszy! *Sursum corda* (...). Ona jest źródłem łask. Serce uzdalnia i skłania ku źródłom łaski w liturgii sakramentów świętych (...). Kochajmy liturgię, jak kochamy wszystko co jasne i piękne”²⁷.

Wielu członków ZKK ubolewało, że w seminariach duchownych nie ma osobnego wykładu liturgiki, odróżniającej się tematycznie od rubrycystyki. Taki wykład realizowali od 1921 r. na Wydziale Teologicznym pastoralista ks. Adam Gerstmann (1873–1940)²⁸ i liturgista oraz ojciec duchowny w Seminarium ks. Stanisław Szurek (1885–1964)²⁹. W podobnym stylu teologiczno-pastoralnym wykladał w 1922 r. liturgikę w Lublinie w Katolickim Uniwersytecie świętobliwy apostoł ruchu liturgicznego ks. Władysław Kornilowicz (1884–1946)³⁰. Sama liturgika została oddzielona od teologii pastoralnej. Dlatego ks. Jougan wskazuje na praktyczne cele tej dyscypliny: „Liturgia Kościoła staje się celem naszego duszpasterstwa, a im więcej wiernych doprowadzimy do zrozumienia istoty liturgii Kościoła i godnego w niej uczestnictwa, tym lepiej spełnimy jako duszpasterze swe zadania duszpasterskie. Liturgia Kościoła jest więc źródłem uświęcenia Kościoła”³¹.

Powstaje teraz pytanie: jak to odkrycie oficjalnych skarbów liturgii Kościoła oraz sensu towarzyszących jej formuł, symboli i obrzędów przeniknęło do duszpasterstwa lwowskiego? Osobne świadectwa o znaczeniu liturgii w życiu znajdujemy w sodalicyjnym kręgu młodzieżowym. Przy liturgicznej formacji młodzieży dostrzeżono wcześniej rolę mszalików, które służyły pogłębieniu uczestnictwa w liturgii, pielęgnowaniu życia sakramentalnego i modlitwy. Obok popularnych modlitewników, a później mszalika ks. Bielawskiego³², szczególną wartość miały tu modlitewnik liturgiczny ks. Thullie³³ oraz mszalik ks. Szmyda³⁴. Trzon w nich stanowiły łacińskie teksty okresowe z polskim przekładem oraz bogate wybory z brewiarza

²⁷ *Życie chrześcijanina w obrzędach Kościoła. Modlitewnik liturgiczny*, Lwów 1925, s. V.

²⁸ M. RECHOWICZ, *Gerstmann Adam*, PSB, t. VII, s. 403–404; K. PIĘTKA, *Gerstmann Adam (1873–1940)*, SPTK, t. V, s. 434–436.

²⁹ L. GRZEBIEŃ, *Szurek Stanisław (1885–1964)*, SPTK, t. VII, s. 250–252.

³⁰ R. WOSIEK, *Kornilowicz Władysław Emil*, PSB, t. XIV, s. 88–89; L. GRZEBIEŃ, *Kornilowicz Władysław Emil (1884–1946)*, SPTK, t. VI, s. 141–142; T. LANDY, R. WOSIEK, *Ksiądz Władysław Kornilowicz*, Warszawa 1978.

³¹ *Podręcznik teologii pastoralnej wedle najpoważniejszych autorów i orzeczeń kongregacji*, Lwów 1917, s. 34.

³² *Szkoła Chrystusa. Modlitewnik dla dziatwy*, Lwów 1916; *U stóp Jezusa. Modlitewnik eucharystyczny dla dziatwy*, Lwów 1929.

³³ *Życie chrześcijanina w obrzędach Kościoła. Modlitewnik liturgiczny*, Lwów 1915 (dla młodzieży i dorosłych).

³⁴ *Mszal Rzymski na niedziele i święta w języku łacińskim i polskim dla użytku wiernych*, Lwów 1935; *Mszal szkolny na niedziele i święta w języku łacińskim i polskim dla użytku młodzieży*, Lwów 1939.

i liturgii sakramentów. Pomoce te zaopatrzone w liturgiczne wprowadzenia pozwalały zrozumieć treść tekstów mszału i dlatego formowały nowy typ pobożności. Wzorem dla nich były: popularny mszał niemiecki z 1884 r. Anzelma Schotta OSB i francusko-łaciński mszał Gaspara Lefebvre z 1922 r. Już w 1924 r. lwowskie wydawnictwo Biblioteka Religijna, zachęcone przez armeńskiego kapłana Adama Bogdanowicza (1898–1939), podjęło zabiegi o tłumaczenie mszału Lefebvra. Przekład przygotowały siostry Niepokalanki z Jazłowca koło Tarnopola, a kuratelę nad dziełem sprawowali: liturgista ks. Stefan Świetlicki (1889–1965) i muzykolog ks. Henryk Nowacki (1891–1968). Mszał łacińsko-polski o objętości ok. 2000 stron ukazał się w 1932 r. w Brugii w drukarni braci Beyart.

Formą aktywnego udziału młodzieży i dorosłych od 1925 r. stały się msze recytowane. Organizowali je gorliwi przedstawiciele sodalicyj akademickiej, katolickiego ruchu Odrodzenie, a zwłaszcza studenci z Akademickiego Ośrodka Liturgicznego. Inicjatywom tym patronowali ks. Thullie i ks. Szurek, a nade wszystko ks. Szmyd. Ten ostatni, jako proboszcz w kościele Marii Magdaleny od 1929 r., zainicjował recytację łacińskiej mszy z młodzieżą gimnazjalną, a polskiej z dziećmi. Dla tego celu przygotował on specjalny podręcznik³⁵, zalecając przy tym, by uczestnicy takiej mszy dialogowej recytowali teksty z namaszczeniem, łącząc myśli i uczucia z treścią słów i czynności mszalnych. Dzięki poparciu ks. Kornilowicza msze recytowane organizowało Odrodzenie także w kościele Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i w kościele św. Wojciecha w Krakowie.

Typ pobożności liturgicznej jako skarb jakby na nowo odkryty i stopniowo odświeżany w swoim niezrównanym blasku przekazywali przebywający w 1925 r. we Lwowie benedyktyni: Belg Andre Stoelen OSB i studyta Lew Gillet z Francji. Hasła ruchu liturgicznego upowszechniał także od 1928 r. wśród inteligencji oraz żeńskich wspólnot zakonnych późniejszy odnowiciel Tyńca Karol van Oost OSB³⁶. Zarówno polscy, jak zagraniczni przedstawiciele ruchu byli przekonani, że liturgiczne zaangażowanie młodzieży i wiernych może być antidotum na wypaczenia popularnej pobożności takie jak: przerost indywidualizmu, sentymentalizmu czy subiektywizmu.

Doświadczenie zaś ducha liturgii prowadzi wiernych do umiejętności współżycia z innymi i budowania z nimi dobra wspólnoty. Głównym misterium takiego pojmowania liturgii był jej profesor z Lubiina ks. Kornilowicz, odwołujący się do dzieł takich autorów współczesnych jak Gaspar Lefebvre³⁷ czy Romano Guardini³⁸. Książki tych ostatnich polecał on akademikom i przedstawicielom inteligencji we

³⁵ *Msza św. recytowana. Podręcznik do czynnego uczestnictwa w Najśw. Ofierze*, Lwów 1929 i 1931, 1933, 1934; por. G. SZMYD, *Msza recytowana jako nabożeństwo szkolne*, MCh 1(1929), nr 5, s. 41–42.

³⁶ P. SZCHANIECKI, *O. Karol van Oost*, Tyniec 1990.

³⁷ *Liturgia. Jej podstawowe zasady*, Brugia 1929.

³⁸ *Vom Geist der Liturgie*, Freiburg im Br. 1918; por. R. GUARDINI, *O duchu liturgii*, Kraków 1996.

Lwowie i Lublinie, którzy posiadali odpowiednie przygotowanie językowe. Wraz ze znanym profesorem etyki i rektorem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego o. Jackiem Woronieckim OP (1878–1949) ks. Kornilowicz wskazywał katolikom świeckim, że liturgia może być fundamentem dojrzałej religijności. Jako uczestnik międzynarodowych zjazdów liturgicznych i zorientowany w literaturze ruchu radził on lwowskim przyjaciółom zapoznanie się z dziełkiem Lamberta Beaudouina OSB (1873–1960) o pobożności liturgicznej³⁹. Prace powyższe były cenne dla lwowskiego kręgu pastoralistów, gdyż zawierały praktyczne zasady apostolatu liturgicznego. Lwowscy pionierzy życia liturgią, wśród których prym wiedli katecheta Bielawski, promotor sodalicji Thullie, duszpasterz akademicki Czesznak i ojciec duchowny w Seminarium Szurek, byli przekonani, że sam kierunek ruchu liturgicznego znajduje się pod wpływem Ducha Świętego, który przemienia ciągle życie społeczności Kościoła. Uczestnicząc w inicjatywach ZKK stworzyli oni najstarsze środowisko liturgiczne w Polsce, zanim w Krakowie ks. Jan Korzonkiewicz (1877–1932) i ks. Michał Kordel (1892–1936) rozpoczęli w 1929 r. edycję „Mysterium Christi”⁴⁰ — specjalnego pisma liturgicznego.

3. Zakończenie

Rozwój ruchu liturgicznego we Lwowie w trzech pierwszych dziesiątkach XX wieku ujawnia paralelną cechę do europejskich tendencji skoncentrowanych na ożywieniu udziału wiernych w kulcie Kościoła jako podstawowego źródła ich formacji. W odróżnieniu jednak od zachodnioeuropejskich kręgów ruchu liturgicznego, którego pulsującymi centrami były opactwa benedyktyńskie, w Polsce promotorami tego nurtu byli duchowni diecezjalni. We Lwowie byli oni związani z lokalnym oddziałem ZKK, a rekrutowali się spośród pastoralistów Wydziału Teologicznego miejscowego uniwersytetu. Ta grupa profesorów, a jednocześnie czynnych prefektów gimnazjalnych, była przekonana, że zarówno w dziedzinie katechezy, jak i w liturgii otwarcie na żywe doświadczenie kultu Bożego stwarza nowe szanse dla duszpasterstwa i apostolskiej aktywizacji ludzi świeckich w Kościele. Samo zaś kształtowanie nowych form liturgicznych winno być oparte na solidnej wiedzy o naturze liturgii i jej społecznej funkcji w budowaniu społeczności Kościoła. Lwowscy pionierzy ruchu liturgicznego otrzymali formację pastoralną na wydziałach teologicznych Rzymu, Austrii i Niemiec, a później wzbogacili swe doświadczenie liturgii przez kontakty z duszpastersko otwartymi opactwami benedyktyńskich belgijskich. Funkcję łącznika pełnił tu ks. Kornilowicz, dobrze zorientowany w europejskich

³⁹ *La piété liturgique*, Louvain 1914; por. L. BEUDUIN, *Modlitwa Kościoła*, Kraków 1985.

⁴⁰ J. SROKA, *L'apport de l'abbe Michel Kordel du mouvement liturgique polonais*, Roma 1972; S. KOPEREK, *Ks. Michał Kordel w kontekście polskiego ruchu liturgicznego*, RBL 41(1988), s. 136–155; K. BELKOT, *Czasopismo „Mysterium Christi” (1929–1939) jako organ ruchu liturgicznego w Polsce międzywojennej*, Lublin 1991 (mps — BKUL).

trendach liturgicznych, a bliski myśli samego L. Beauduina oraz duchowego animatora katolickiego ruchu młodzieżowego w Niemczech R. Guardiniego. Lwowscy pionierzy ruchu liturgicznego byli świadomi, że odnowa życia duchowego wiernych powinna objąć nie tylko nowy stosunek do Eucharystii i czynne uczestnictwo we Mszy św., lecz również udział w życiu sakramentalnym i wspólnotcie oficjalnej modlitwy Kościoła.